

บทที่ 1

บทนำและวัตถุประสงค์

1.1 บทนำ

ภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ซึ่งจะมีความร่วมมืออย่างสมบูรณ์ในปีพ.ศ. 2558 เพื่อขจัดอุปสรรคทางการค้าสินค้าและบริการระหว่าง 10 ประเทศในอาเซียน ด้วยแนวคิดตลาดเดียวและฐานการผลิตเดียวกัน ประเทศสมาชิกใช้ประโยชน์จากความสามารถของแต่ละประเทศร่วมกันในการแข่งขันกับตลาดโลก และลดช่องว่างของการพัฒนาระหว่างประเทศสมาชิก และพัฒนาการค้าเสรีระหว่างอาเซียนกับประเทศอื่น ๆ ประเทศไทยจึงมีข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) กับประเทศจีน ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และญี่ปุ่น เป็นต้น ทั้งโดยตรงและผ่าน AEC

เกษตรกรบนพื้นที่สูงมีการผลิตพืชเมืองหนาวหลายชนิดซึ่งตรงกับสินค้านำเข้าเสรีจากประเทศจีนและประเทศในประชาคมอาเซียนที่สามารถนำเข้าโดยปลอดภาษีในปีพ.ศ. 2558 นั้น หมายถึง ราคาผลผลิตเหล่านี้จะต่ำลง สินค้ามีความหลากหลายมากขึ้นและสินค้าส่งถึงมือผู้บริโภคมีคุณภาพดีขึ้น ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรบนพื้นที่สูงของไทยมีโอกาสในการผลิตเพื่อส่งออก หากมีความสามารถในการผลิตสินค้าคุณภาพสูงด้วยต้นทุนที่เหมาะสม สำหรับกาแฟอาราบิก้าถือเป็นพืชหนึ่งที่ปลูกมากบนพื้นที่สูงของประเทศไทย

สำหรับพื้นที่โครงการหลวง ปีการผลิต 2554/55 เกษตรกรจำนวน 2,272 ราย จากศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 17 แห่ง สามารถปลูกกาแฟอาราบิก้า (กาแฟกะลา) ส่งจำหน่ายผ่านฝ่ายตลาดมูลนิธิโครงการหลวง ปริมาณ 226,083.4 กิโลกรัมคิดเป็นมูลค่า 33,877,297 บาท โดยศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยงเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกกาแฟอาราบิก้ามากที่สุด มีเกษตรกร 281 ราย พื้นที่ปลูก 2,118 ไร่ สามารถส่งผลิตผลกาแฟอาราบิก้า (กาแฟกะลา) ปริมาณ 97,927.40 กิโลกรัม คิดเป็นมูลค่า 14,689,110 บาท (มูลนิธิโครงการหลวง, 2555)

ในขณะที่พื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวง ซึ่งเป็นพื้นที่ดำเนินงานของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูงนั้น การปลูกกาแฟอาราบิก้ามีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปีพ.ศ. 2556 มีพื้นที่ปลูกกาแฟ 1,982 ไร่ เกษตรกร 2,071 ราย มีผลผลิตกาแฟในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวง ปีการผลิต 2555/56 ประกอบด้วย กาแฟผลสด 46,600 กิโลกรัมและกาแฟกะลา 240,404 กิโลกรัม โดยในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงแม่สลองมีพื้นที่ปลูกมากที่สุดคือ 300 ไร่ เกษตรกร 53 ราย โดยมีต้นทุนการผลิตผลสดและกาแฟกะลาเฉลี่ยกิโลกรัมละ 10.90 บาท และ 83.79 บาท ตามลำดับ ในกรณีที่เกษตรกรมีแรงงานครอบครัวเหลือจากงานอื่น ๆ การผลิตกาแฟ

แบบกะลาจะเพิ่มรายได้จากการจ้างแรงงานของตนเองเพิ่มขึ้นจาก 607 บาท เป็น 1,938 บาทต่อไร่ รายได้ต่อไร่ของกาแฟประมาณ 4,282 บาท และ 5,115 บาท และกำไรไร่ละ 1,937 บาท และ 2,025 บาท (ผลสดและกะลา) จึงไม่ใช่รายได้ที่สูง และเนื่องจากกาแฟเป็นพืชยืนต้นปลูกแซมด้วยไม้ผล หรือ ไม้ยืนต้นอื่น ซึ่งสามารถสร้างรายได้ควบคู่กันไป ในขณะที่อุปสงค์ของกาแฟรามีกำลังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและกาแฟเป็นสินค้าที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้สูง จึงยังคงเป็นพืชที่ควรส่งเสริมต่อไป

อารีและคณะ (2556) รายงานว่า ประเทศไทยมีการนำเข้ากาแฟมาทุกปี โดยนำเข้าจากประเทศเวียดนามเป็นหลัก และประเทศอินโดนีเซียเป็นอันดับ 2 (ทั้งนี้กาแฟที่นำเข้าไม่สามารถแยกปริมาณเฉพาะพันธุ์ราบิก็่าได้) ส่วนสปป.ลาวอาจจะได้ชื่อว่าเป็นแหล่งกาแฟใหม่ (อันดับ 3 ในอาเซียน) โดยมีจุดขายสำคัญคือ เป็นกาแฟราบิก็่าที่ผลิตในพื้นที่ดินภูเขาไฟในที่ราบสูง การทำการตลาดยังอยู่ในระยะเริ่มต้นเท่านั้น แต่จากการกระจายสินค้าและการโฆษณาทำให้เห็นว่ามีแนวโน้มที่กาแฟจากสปป.ลาวจะรุกตลาดไทยมากขึ้น นอกจากนี้จากการศึกษาศึกษาภาพของการแข่งขันของประเทศเวียดนามพบว่า เงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อศักยภาพการผลิตกาแฟของประเทศเวียดนามและเกษตรกรบนที่สูงของประเทศไทย ได้แก่ ราคาส่งออกเมล็ดกาแฟของประเทศเวียดนามที่ถูกกว่าราคาเมล็ดกาแฟของประเทศไทย มีบริษัทที่รัฐบาลเป็นเจ้าของร่วมกับเอกชนในการตรวจคุณภาพและมาตรฐานกาแฟเพื่อให้ได้มาตรฐานที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศผู้ซื้อ นอกจากนี้ประเทศเวียดนามยังมีการกำหนดนโยบายส่งเสริมการปลูกกาแฟพันธุ์ราบิก็่าเป็นนโยบายระดับประเทศอย่างชัดเจนและมีนโยบายส่งเสริมการปลูกกาแฟพันธุ์ราบิก็่าในพื้นที่ที่มีความเหมาะสม โดยลดพื้นที่การปลูกกาแฟพันธุ์โรบัสต้า

ประเทศไทยไม่สามารถแข่งกับกาแฟของประเทศเวียดนามในเรื่องปริมาณผลผลิต เนื่องจากความสม่ำเสมอของผลผลิต การวางแผนการเก็บผลผลิตและต้นทุนการผลิตกาแฟประเทศไทยสูงกว่าของประเทศเวียดนามโดยเฉพาะต้นทุนค่าแรงงาน ซึ่งการลดต้นทุนค่าแรงงานเป็นเรื่องยาก แต่สิ่งที่ควรทำคือ การจัดระบบการผลิต (เช่น การดูแลทรงพุ่ม การตัดกิ่งกระโดง) เพื่อให้ดินมีความสมบูรณ์และสามารถให้ผลผลิตต่อต้นมากขึ้น และจัดระบบการเก็บผลผลิตโดยให้ความรู้แก่แรงงานเก็บ เพื่อให้เก็บเฉพาะเมล็ดที่สุก ส่งผลให้ผลผลิตมีคุณภาพดีและต้นทุนต่อหน่วยของเมล็ดกาแฟต่ำลง อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบคุณภาพแล้วพบว่า เมล็ดกาแฟของประเทศไทยมีคุณภาพดีกว่าเมล็ดกาแฟของประเทศเวียดนาม ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีสำหรับตลาดในประเทศ ทั้งนี้หากต้องการส่งออกสิ่งที่จะต้องทำประกอบด้วย (1) การตรวจมาตรฐานสินค้าเพื่อให้ได้มาตรฐานของประเทศผู้ซื้อและ (2) การพัฒนาให้ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพดีขึ้นตรงตามมาตรฐานที่ลูกค้าต้องการ

ในการรวมตัวของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) มีจุดมุ่งหมายที่จะเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของอาเซียนในตลาดโลก และให้ความสำคัญกับการลดช่องว่างการพัฒนา ระหว่างประเทศสมาชิกและพัฒนาการค้าเสรีระหว่างอาเซียนกับประเทศนอกภูมิภาคอาเซียน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในระดับประเทศแล้ว การรวมตัวดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อผู้ผลิตกาแฟ หากเกษตรกรผู้ผลิตไทยและผู้ประกอบการไม่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิตได้

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูงได้เล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอาราบิก้าจึงได้ดำเนินงานโครงการวิจัยสินค้าโครงการหลวงที่มีศักยภาพในการแข่งขันในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยมุ่งเน้นให้เกษตรกรได้รับรู้ถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น สามารถเตรียมการหรือปรับตัวเพื่อรองรับผลกระทบดังกล่าว รวมทั้งการเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในการจัดการการผลิตและตลาดให้สอดคล้องกัน เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันภายใต้กรอบประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษารูปแบบสินค้ากาแฟอาราบิก้าและลักษณะการตลาดกาแฟอาราบิก้าในภูมิภาคอาเซียน
- 1.2.2 เพื่อศึกษาโซ่มูลค่า (value chain) ของผลิตผลกาแฟอาราบิก้าในพื้นที่โครงการหลวงและโครงการขยายผลโครงการหลวง
- 1.2.3 เพื่อศึกษาศักยภาพในการแข่งขันของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอาราบิก้าในพื้นที่เป้าหมาย
- 1.2.4 เพื่อปรับปรุงการผลิตของเกษตรกรเพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม

1.3 ประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบนพื้นที่สูง และผลดีต่อชุมชนบนพื้นราบ

การวิจัยนี้จะสร้างประโยชน์ให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ศึกษาโดยตรง และโดยอ้อมต่อชุมชนอื่น ๆ ที่ผลิตกาแฟในที่สูง และประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม สำหรับผู้ร่วมโครงการจะได้รับความรู้ในการจัดการการผลิต โดยมีผลิตภัณฑ์ที่สามารถเพิ่มมูลค่าได้ นอกจากนี้ ในภาวะที่มีการแข่งขันสูงจากการเปิดเสรีทางการค้าอาเซียนภายใต้ AEC 2015 นั้น การรวมตัวเป็นกลุ่มเกษตรกรเพื่อจัดการช่วยเพิ่มอำนาจต่อรองและเพิ่มกำไรให้เกษตรกร การดำเนินงานวิจัยจะสร้างกระบวนการจัดการกลุ่มซึ่งเป็นฐานการสร้างทุนทางสังคมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น ชุมชนได้เรียนรู้การประกอบการเป็นกลุ่มเพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม การที่เกษตรกรมีผลิตภัณฑ์ที่มี

คุณภาพสูงขึ้นสามารถเสริมจุดขายให้แก่ร้านค้าแฟงจำนวนมากในภาคเหนือและภาคต่างๆ ในการใช้กาแฟอราบิก้าไทยทดแทนการนำเข้าและสามารถชู่ให้เกิดเอกลักษณ์กาแฟอราบิก้าไทยในอนาคต เมื่อตัวแบบการจัดการในพื้นที่ศึกษานี้สามารถเป็นต้นแบบให้แก่พื้นที่ปลูกกาแฟอื่นๆ ของโครงการหลวงและพื้นที่ขยายผลฯ

นอกจากประโยชน์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ความสามารถในการผลิตและอยู่ได้ทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะการปลูกกาแฟในระบบสวนผสมของพื้นที่ศึกษา ยังเป็นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมสร้างระบบนิเวศน์ที่เป็นคุณค่าต่อสังคมในพื้นที่ราบและป้องกันเกษตรกรที่จะหวนกลับไปปลูกพืชล้มลุก หรือหารายได้จากยาเสพติด ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ไม่อาจประเมินมูลค่าได้

